

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ
***САВРЕМЕНА ФИЛОЛОШКА ПРОУЧАВАЊА
МЛАДИХ ИСТРАЖИВАЧА I***

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Центар за савремена филолошка проучавања младих истраживача

САВРЕМЕНА ФИЛОЛОШКА ПРОУЧАВАЊА МЛАДИХ ИСТРАЖИВАЧА I

Ниш, 2023.

DOI: <https://doi.org/10.46630/zmi.2023>

Зборник са научног скупа „Савремена филолошка проучавања младих истраживача I”,
одржаног 25. и 26. фебруара 2022. године.

Уреднице:

проф. др Тамара Костић Пахноглу
мср Оливера Марковић

Програмски и организациони одбор скупа:

Проф. др Весна Симовић	Мср Милош Милисављевић
Проф. др Тамара Костић Пахноглу	Мср Наташа Живић
Доц. др Мирјана Бојанић Ћирковић	Мср Стефан Здравковић
Доц. др Ненад Благојевић	Мср Јелена Јаховић
Доц. др Ивана Митић	Мср Емилија Јовић
Доц. др Јелена Младеновић	Мср Душица Љубинковић
Доц. др Александра Јанић	Мср Оливера Марковић
Доц. др Јелена Стошић	Мср Сара Немат
Доц. др Александар Новаковић	Мср Наталија Стевановић
Доц. др Нина Судимац Јовић	Мср Софија Филиповић
Мр Никола Татар	Мср Вања Цветковић
Мр Ивана Шоргић	Мср Василиса Цветковић
Мср Христина Аксентијевић	Мср Милица Ђорђевић

Секретар:

Мср Наталија Стевановић

Рецензенти:

Проф. др Весна Симовић
Др Мирјана Бечејски
Доц. др Милош Тасић

Рецензенти појединачних радова са научно-стручног скупа:

Проф. др Татјана Трајковић	Доц. др Ненад Благојевић
Проф. др Јасмина Ђорђевић	Доц. др Мирјана Бојанић Ћирковић
Проф. др Наташа Тучев	Доц. др Александар Новаковић
Проф. др Весна Симовић	Доц. др Александра Јанић
Доц. др Ивана Митић	Доц. др Јелена Младеновић
Доц. др Нина Судимац Јовић	Доц. др Јелена Марићевић Балаћ
Доц. др Милица Ћуковић	Доц. др Петра Митић
Доц. др Александра Матић	Доц. др Бојана Вељовић
Доц. др Маја Вељковић	Доц. др Добрила Бегенишић
Доц. др Марта Величковић	Др Олга Трапезникова
	Мср Ивана Шоргић

Лектура:

Анастасија Божиловић
Ђурђина Кандић
Слађана Стаменковић

САДРЖАЈ

РЕЧ УРЕДНИКА

ПЛЕНАРНА ПРЕДАВАЊА

Ненад Ђ. Благојевић

ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ ИНОСТРАНЕ ФИЛОЛОГИЈЕ КАО
ОБРАЗОВНОГ УСМЕРЕЊА У ХХІ ВЕКУ 13

Александра А. Јанић

КОНКУРЕНТНОСТ МЕЂУ ДУБЛЕТИМА И СИНОНИМИМА У СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ АКТУЕЛНИМ ТОКОМ ПАНДЕМИЈЕ ВИРУСА КОРОНА 21

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Павле Зељић

БАРОКНИ ПРОСКИНИТАРИОН „ПУТОВАЊЕ К ГРАДУ ЈЕРУСАЛИМУ”
ЈЕРОТЕЈА РАЧАНИНА У КОРЕЛАЦИЈИ СА МОДЕРНИМ ПУТОПИСОМ
„ЦРНО НА БЕЛО” ОСКАРА ДАВИЧА 33

Ленка Настасић

НИШТАВИЛО ДВА ПЕСИМИСТИЧНА ПЕСНИКА (ЈОВАН СТЕРИЈА
ПОПОВИЋ И БРАНИСЛАВ ПЕТРОВИЋ) 43

Наташа Катић

ЖЕНА У МЕМОАРСКИМ СПИСИМА „УСПОМЕНЕ” САВКЕ СУБОТИЋ 51

Страхиња Црнић Трандафиловић

ТРАНСФИКЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ ЛИКА СМАИЛ-АГЕ ЧЕНГИЋА 59

Стефан Симоновић

ОДНОС СЕЛА И ГРАДА У РЕАЛИСТИЧКОМ РОМАНУ („У
РЕГИСТРАТУРИ” АНТА КОВАЧИЋА И „ЈУНАК НАШИХ ДАНА” ЈАНКА
ВЕСЕЛИНОВИЋА) 69

Милош Михаиловић

ТРАНСМУТАЦИЈА СИМБОЛА У АНДРИЋЕВИМ ПРИПОВЕТКАМА О
ТОМИ ГАЛУСУ 77

Милица Кандић

ЛИК МИНОСА У ДРАМИ „ТЕЗЕЈУ, ЈЕСИ ЛИ УБИО МИНОТАУРА?”
БОРИСЛАВА ПЕКИЋА 87

Душан Петровић

ОДЛИКЕ КРАТКЕ ПРИЧЕ У ЗБИРЦИ „ХОЋЕМО ЈОШ МАЛИХ ПРИЧА, ЈОШ,
ЈОШ И ЈОШ” ДАВИДА АЛБАХАРИЈА 97

Урош Ђурковић

„КАВЕЗИ” ЗВОНКА КАРАНОВИЋА: ЖАНРОВСКА РАЗНОЛИКОСТ И ПРОБЛЕМ ФОРМЕ	107
---	-----

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ОПШТЕ КЊИЖЕВНОСТИ**Наташа Нинчековић**

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ЖЕНЕ И ПРИРОДЕ И ЊИХОВ МЕЋУОДНОС У ХАРДИЈЕВОЈ „ТЕС ОД РОДА Д'ЕРБЕРВИЛА”	119
---	-----

Бранка Тодоровић

ТЕМАТСКО-МОТИВСКЕ ВЕЗЕ У СТВАРАЛАШТВУ АНДРЕА ЖИДА И ТОМАСА МАНА	127
---	-----

Нејира Бешировић

ДИХОТОМИЈСКИ ПРИНЦИП У РОМАНУ „БЕЛИ ХОТЕЛ” Д. М. ТОМАСА	135
---	-----

Александар Илић

СЛОБОДА, ЛУБАВ И ЕРОС У ДРАМАМА „ГОСПОЋИЦА ЈУЛИЈА” АУГУСТА СТРИНДБЕРГА И „ДУБРОВАЧКА ТРИЛОГИЈА” ИВА ВОЈНОВИЋА	145
---	-----

Емилија Поповић

МОТИВ ЕГЗИЛА У РОМАНУ „МИНИСТАРСТВО БОЛИ” ДУБРАВКЕ УГРЕШИЋ	153
--	-----

Сара Арва

СВЕТЛО МОЋИ И МРАК ПОБУНЕ: КОМПАРАТИВНО ТУМАЧЕЊЕ РОМАНА „ДЕРВИШ И СМРТ” И ФИЛМА „ПРЕДСЕДНИК”	165
--	-----

Никола Петровић

CRITIQUE OF THE BOURGEOIS MARRIAGE IN IBSEN'S „A DOLL'S HOUSE”	175
--	-----

Гроздана Видовић

LIFE ON THE GLOME: THE PROBLEM OF EMPATHY AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN IAN MCEWAN'S „AMSTERDAM AND SATURDAY”	185
--	-----

ОПШТА КЊИЖЕВНОСТ СА ТЕОРИЈОМ КЊИЖЕВНОСТИ**Михајло Стаменковић**

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА КАО ИГРА? – ЛАО ЦЕ КАО ДЕРИДА?	195
---	-----

Јелена Милић

ПРОСТОРНО ИСКУСТВО ПРИЧЕ	205
--------------------------------	-----

Миљана Пешић

„МЕМОАРИ, АМНЕЗИЈЕ” ВЛАДАНА МАТИЈЕВИЋА У КОНТЕКСТУ
САВРЕМЕНЕ ПОЕТИКЕ КЊИЖЕВНО-НАУЧНИХ ВРСТА 219

Јована Ранђеловић

НАУКА ИЗМЕЂУ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ: ПРОБЛЕМАТИКА ДИСК-
УРСА И ДИСКУРСНЕ АНАЛИЗЕ У НАУЦИ О КЊИЖЕВНОСТИ 227

**САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА СРЕДЊЕВЕКОВНЕ КЊИЖЕВНОСТИ И
КУЛТУРЕ**

Сара Немат

ПОЈАМ (БОГО)НАДАХНУЋА У ПЛАТОНОВСКОМ И СРЕДЊЕВЕКОВНОМ
ПОИМАЊУ 239

Мирјана Стојановић

ЛОГОСНОСТ ПСАЛАМА У КЊИЖЕВНОМ ДЕЛУ АРХИЕПИСКОПА
ДАНИЛА ДРУГОГ 247

Милан Суботић

СРЕДЊЕВЕКОВНИ АПОКРИФИ ТИПА „ВИДЕНИЈА НЕБЕСА”
(СРЕДЊЕВЕКОВНА РЕЛИГИОЗНОСТ КАО ВИД САВРЕМЕНЕ
ФАНТАСТИКЕ) 259

Сава Уко

ПРОБЛЕМ ЖРТВЕ У СПИСИМА О КНЕЗУ ЛАЗАРУ
И КОСОВСКОМ БОЈУ 265

Милица Петровић

ИЗМЕНА ПЕРЦЕПЦИЈЕ СОФИЈЕ ПАЛЕОЛОГ У ИСТОРИЈИ РУСКЕ
КУЛТУРЕ НА ОСНОВУ САВРЕМЕНИХ ИСТРАЖИВАЊА 275

САВРЕМЕНА ДИЈАЛЕКТОЛОШКА ПРОУЧАВАЊА

Милица Михајловић

МАКЕДОНИЗМИ У ГОВОРУ ВРАЊА 285

Анђела Митић

МИКРОТОПОНИМИЈА СЕЛА У ДОЊЕМ СЛИВУ ВЛАСИНЕ 295

Марија Луковић

СИСТЕМ ПРЕТЕРИНАЛНИХ ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА У ГОВОРУ ГОРЊЕ
РИБНИЦЕ КОД КРАЉЕВА 307

НАУКА О ЈЕЗИКУ ТВОРБА РЕЧИ

Ђорђе Шуњеварић

ЗНАЧЕЊСКЕ СПЕЦИФИЧНОСТИ ПАРОВА ГЛАГОЛА СА ПРЕФИКСИМА
ДО- И ОД- У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ 321

Марија Ненадић, Марко Милошевић

УНИВЕРБИЗАЦИЈА: ОСВРТ НА ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА О
НЕДОВОЉНО ПРОУЧЕНОМ ТВОРБЕНОМ МОДЕЛУ 333

Анђела Калуђеровић

ДЕМИНУТИВНЕ ИМЕНИЦЕ У РОМАНУ „ПЕТРИЈИН ВЕНАЦ” ДРАГОСЛА-
ВА МИХАИЛОВИЋА (СТИЛИСТИЧКИ АСПЕКТ) 345

СИНТАКСА

Александра Шекеровић

РЕЧЕНИЧНИ МОДЕЛИ СА ГЛАГОЛИМА ВИЗУЕЛНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ У
РОМАНУ „ЛАГУМ” СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ 357

Наталија Стојменовић, Сања Стевановић

ПАНДА ЈЕ СТИГАО/СТИГЛА У СРПСКИ ЈЕЗИК: ПРОБЛЕМ РОДА НЕКИХ
ПОЗАЈМЉЕНИЦА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ 371

Биљана Петковић

ДЕТЕРМИНАТОРИ У СРПСКОМ И МАКЕДОНСКОМ ЈЕЗИКУ 383

КОНТРАСТИРАЊЕ ЈЕЗИКА, ПРЕВОЂЕЊЕ И НАСТАВА СТРАНИХ ЈЕЗИКА

Катарина Јосић

ГЛАГОЛИ СА СЕКУНДАРНИМ ЗНАЧЕЊЕМ МИШЉЕЊА И ЊИХОВИ
РУСКИ И ПОЉСКИ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ 395

Ирена Селаковић

АНАЛИЗА ГРЕШАКА У ПРЕВОДУ СТУДЕНАТА ХИСПАНИСТИКЕ СА
ШПАНСКОГ НА СРПСКИ ЈЕЗИК 407

Катарина Јовановић

ПРОБЛЕМИ ПРЕВОЂЕЊА РУСКИХ НЕОДРЕЂЕНОЛИЧНИХ РЕЧЕНИЦА
ЧИЈИ СУ ПРЕДИКАТИ ГЛАГОЛИ ГОВОРЕЊА И ПИСМЕНОГ
САОПШТАВАЊА 417

Јекатерина Алексејевна Чертенко

ВВОДНЫЕ КОНСТРУКЦИИ В РУССКОМ ЯЗЫКОВОМ СОЗНАНИИ:
ПУНКТУАЦИОННЫЙ АСПЕКТ 423

Јелена Лукић

ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКА УПОРЕДНА ИСТРАЖИВАЊА ЕТНОКУЛТУРНИХ СТЕРЕОТИПА НАРОДА БАЛКАНА У СРПСКОМ И МАКЕДОНСКОМ ЈЕЗИКУ 431

Дуња Бранков

КОРИШЋЕЊЕ ПЛАТФОРМЕ МУДЛ (MOODLE) У НАСТАВИ ШПАНСКОГ ЈЕЗИКА НА ПРВОЈ ГОДИНИ СТУДИЈА ХИСПАНИСТИКЕ 445

Милица Керац, Смиљана Лекић

ВОСПРИЈАТИЕ ОПРЕДЕЛЕННЫХ НАРОДОВ СЕРБАМИ И РУССКИМИ (НА ОСНОВЕ МАТЕРИАЛА СЕРБСКИХ И РУССКИХ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРОВ) 461

Љиљана Тасић

АНАЛИЗА СЕМАНТИЧКИХ ГРЕШАКА У ПРОГРАМУ ЗА ПРЕВОЂЕЊЕ GOOGLE TRANSLATE ЗА ЈЕЗИЧКИ ПАР СРПСКО-НЕМАЧКИ НА ПРИМЕРУ НОВИНСКИХ ЧЛАНАКА 473

РЕЧЕНИЧНИ МОДЕЛИ СА ГЛАГОЛИМА ВИЗУЕЛНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ У РОМАНУ *ЛАГУМ* СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ

У раду је дат преглед реченичних модела које конституишу глаголи визуелне перцепције на примеру једног романа. Реченични модел конституише глагол у предикатској функцији који се сматра носиоцем валентности. Поред њега, у структуру модела улазе све његове могуће или реализоване допуне и додаци. Циљ рада јесте утврдити у којим се реченичним обрасцима у границама просте реченице појављују глаголи визуелне перцепције, затим описати дате моделе на основу критеријума формалне специфичности и смисаоне неопходности реченичних елемената, при чему не треба никако занемарити комуникативни фокус исказа нити његов прагматички оквир. У том погледу било је битно утврдити да ли класа глагола визуелне перцепције везује за себе само један објекат или више њих, као и да ли позицију објекатског аргумента може заступати и одговарајућа зависна клауза, тј. да ли се глаголи визуелне перцепције понашају и као сентенцијално-прелазни. На основу резултата анализе, која је извршена од једноставнијих ка сложенијим реченичним структурама у зависности од броја аргумената које је глагол окупио око себе, можемо закључити да глаголи визуелне перцепције претежно формирају трочлане предикатске структуре, односно да ови глаголи захтевају два аргумента (субјекатски и објекатски). Потврђен је и образац у којем се уместо објекта јавља допунска клауза, као и модел који конституишу и зависна клауза и објекат унутар ње.

Кључне речи: *српски језик, валентност, реченични модел, глаголи визуелне перцепције.*

1. Увод

Речи се са функционално-синтаксичког аспекта разликују по степену своје семантичке отворености/затворености, односно по способности спојивости са другим речима, али је у савременим лингвистичким истраживањима посебна пажња посвећена тзв. „речима отворене семантике” које траже своју допуну појединим више или мање граматички ограниченим облицима (Золотова 1973: 45–50). Предмет овог истраживања је, такође, одређена група речи отворене семантике, односно глаголи визуелне перцепције. Ова семантичка група глагола биће проучавана у роману *Лагум* ауторке Светлане Велмар-Јанковић.

У српској лингвистичкој литератури појачано интересовање за семантичко поље глагола визуелне перцепције и глагола перцепције уопште примећује се у последње три деценије (Марковић 2011: 4). Најпре се за ову тематику занимала Владислава Ружић (Петровић), објавивши рад о негацији уз неке перцептивне глаголе (Петровић 1991), а потом и рад о семантичким и синтаксичким својствима глагола *гледати* (Петровић 1992). Затим објављује још два рада, од којих један у коауторству са Љиљаном Суботић, о реченичним комплементима перцептивних глагола са експлицираним објектом у управној реченици (Петровић 1994, Петровић–Суботић 2002). Перцептивним се глаголима ова ауторка бавила и у оквиру своје студије о допунским реченицама у српском језику (Ружић 2006).

У дијахроном је контексту перцептивне глаголе изучавала Јасмина Грковић-Мејдор која је објавила два рада о њиховој семантици у старословенском (2008, 2011), а у првом од наведених радова ауторка разматра и семантику ових глагола у грчком језику. О српским реченичним комплементима перцептивних глагола са дијахроног аспекта писала је и Ирена Грицкат (2004).

Проблематици перцептивних глагола приступано је и из угла контрастивне анализе. Ту треба истаћи рад аутора Жељка Марковића који се врло детаљно бавио контрастивним

¹ aleksandra.shekerovic98@gmail.com

семантичким и синтаксичким истраживањем српских и словеначких глагола визуелне перцепције. Написао је низ радова, касније обједињених у студији – Марковић 2011. Такође, контрастирањем хипонима српског глагола *гледати* и енглеског глагола *look* бавили су се Александра Јанић и Душан Стаменковић (Јанић–Стаменковић 2022: 63–75).

С обзиром на то да су у досадашњим приступима доминантно испитивана значењска обележја глагола визуелне перцепције, посебно семантичке улоге које се реализују у реченици, у нашем ћемо истраживању кренути од реченичних модела које ови глаголи конституишу.

На основу добијених резултата очекујемо да описивање валентних карактеристика у оквиру једне лексичко-семантичке групе покаже да глаголске лексеме у том погледу испољавају иста или слична својства.

Рад је структуриран тако да се након уводног дела даје најпре кратак осврт на значењска и граматичка обележја глагола перцепције уопште, а потом следи и приказ реченичних модела експеријенталних и напослетку агентивних глагола визуелне перцепције.

С обзиром на то да је глагол тај који одређује број, врсту, семантичке, синтаксичке и морфолошке карактеристике других реченичних чланова, ми ћемо анализу започети од једноставнијих ка сложенијим реченичним структурама у зависности од броја аргумената које је глагол окупио око себе. У том погледу било нам је битно да утврдимо да ли класа глагола визуелне перцепције везује за себе само један објекат или више њих, као и да ли позицију објекатског аргумента може заступати и одговарајућа зависна клауза, тј. да ли се глаголи визуелне перцепције понашају и као сентенцијално-прелазни.

Главни задатак рада јесте, полазећи од синтаксичке и семантичке валентности глагола која се везује најпре за утврђивање реченичних модела које одређени глагол конституише и потом за формулисање семантичких улога или функција које се реализују на позицијама његових допуна и додатака, утврдити у којим се реченичним обрасцима у границама просте реченице појављују глаголи визуелне перцепције, затим описати дате моделе на основу критеријума формалне специфичности и смисаоне неопходности реченичних елемената, при чему не треба никако занемарити комуникативни фокус исказа (в. Халупка-Решетар 2011) нити његов прагматички оквир.

Извор који је послужио за формирање корпуса јесте роман *Лагум* Светлане Велмар-Јанковић. Ради се, наиме, о једном од најбољих представника српске књижевности друге половине XX века. Њен језик задовољава ставове савремене лингвистичке теорије о корпусу који би требало да представља језички стандард (в. Ивић 1997: 135–145). Књига се састоји од укупно 261 стране, од чега сам текст романа заузима 250 страна са којих су ексцерпирани 244 глаголске лексеме које означавају активност визуелне перцепције и то су следећи глаголи са бројем пута колико су употребљени: *видети* (99), *гледати* (59), *угледати* (24), *погледати* (17), *посматрати* (11), *буљити* (9), *назирати/назрети* (7), *разгледати* (4), *зурити* (4), *пиљити* (4), *згледати се* (2), *виђати* (2), *загледати се* (1), *опазити* (1). Од датог укупног броја у раду је представљено² 54 примера реченичних образаца да се не би понављали они који илуструју исти или веома сличан модел.

2. Значењска и граматичка обележја глагола перцепције

Заједничко свим глаголима визуелне перцепције јесте то што сви они означавају неки визуелни перцептивни акт. Стога се као семантичко обележје својствено свим овим глаголима

² Модели су представљени најпре симболички, према граматичким функцијама и значењима глаголских допуна. Редуковане су јединице обележаване са [ ], а факултативне са ( ). Глаголи визуелне перцепције навођени су у свом минималном окружењу и затамњени су, а допуне које се јављају уз ове глаголе су подвучене.

издваја обележје [визуелни перцептивни акт]. Ово обележје представља интегралну сему – архисему³ целокупног семантичког поља глагола визуелне перцепције (Марковић 2016: 379).

Као полазиште за анализу предикатско-аргументаске структуре ових глаголских лексема која ће уследити релевантно је навести аргументатске улоге глагола визуелне перцепције, а с тим у вези и критеријуме њихове семантичке класификације.

И глаголи визуелне перцепције, као и остали перцептивни глаголи, подразумевају на површинском плану реченица три аргумента (Арсенијевић 1992: 185). Први аргумент односи се на елеменат стварности који је прималац физичких опажаја, други на елеменат стварности који изазива визуелне опажаје перципијента, трећи аргумент назива се орган опажања – рецептор (Арсенијевић 1992: 185).

Унеколико је проширено Марковићево мишљење који издваја четири аргументатске улоге: перципијента, објекат перцепције, орган опажања и спацијални детерминатор (Марковић 2012). На дате ћемо се аргументатске улоге и ми ослањати приликом издвајања реченичних образаца.

2.1.1. Прималац физичких опажаја, тј. перципијент у српском језику не мора бити лексикализован, али је обавезно граматикализован у реченичном предикату. Уколико је лексикализован, перципијент се јавља у облику номинатива. У зависности од семантике глагола којим се лексикализује перцептивни предикат, семантичка улога перципијента може се ближе одредити као агентивни перципијент (перцептивни агенс или краће агенс) и експеријентални перципијент (експеријент). Агентивни перципијент својом опажајном активношћу управља свесно и вољно. На другој страни, експеријент не опажа својом вољном активношћу, њему се опажање напосто „дешава”. Глаголи *гледати* и *видети*, главни представници глагола визуелне перцепције, имају субјекатске аргументе у различитим семантичким улогама. Субјекатски је аргумент глагола *гледати* (*Увече сам кроз прозор, из кревета, гледала ту бежанијску косину*⁴) агенс, а глагола *видети* експеријент (*Видим је изванредно јасно, на чипндејл-канабету*). Уопштено говорећи, перцептивни се агенс од прототипског агенса разликује по томе што његова активност не производи ефекте у спољашњој средини (Марковић 2012: 72).

2.1.2. Објекат перцепције сврстава се у ширу категорију пацијенса у оквиру које се издваја по томе што се не налази под неким непосредним утицајем агенса (Алановић 2006: 219). У улози објекта перцепције могу се појавити поједини издвојени ентитети, а исто тако и ситуације (Марковић 2012: 76). Именска реч којом се исказује објекат перцепције у српском језику у активним реченицама стоји у слободном акузативу (*А онда сам угледала Павла Зеца*). Уколико се у улози објекта перцепције нађе нека ситуација, она се обично исказује допунском реченицом, као и глаголском и девербативном именицом (*Он је гледао како му се судбина, дуго благонаклона, сада мршти*).

2.1.3. Орган опажања као реченични аргумент најчешће је инкорпориран у предикат чиме се блокира његово појављивање на површинском нивоу (Марковић 2012: 77). Да би био експлициран, он по правилу мора бити оквалификован, што значи да се уз њега мора појавити обавезни детерминатор, обично уведен адвербијалом (*Угледала бих га неким својим унутрашњим оком*).

2.1.4. Спацијални детерминатор, према Марковићу, обухвата неколико различитих типова (*почетна тачка, крајња тачка, перцептивни простор, директив, транзитив и дистрибутив*) и може имати аргументатски статус у случају када је првенствено одлика агентивних перцептивних глагола (*Гледала је у мене; И погледала на пресавијене новине; И гледала је у шољу пуну беле кафе; Само је погледао кроз затворен прозор*).

У раду ћемо применити класификацију глагола визуелне перцепције којој су теоријске основе дали Г. Р. Гжесјак и М. Шепинг (о томе в. Гжесјак 1983; Шепинг 1982), а на коју се у својим истраживањима ослањао и Ж. Марковић. Глаголи визуелне перцепције класификовани су,

³ Интегрална сема или архисема јесте семантички елемент који носи информацију о припадности лексеме некој широј лексичко-семантичкој групи речи (Гортан-Премк 1997: 43).

⁴ Сви примери наведени у заградама потврђени су у корпусу.

наиме, с обзиром на вид деловања агенса и у зависности од значењских својстава у две групе: експеријенталне и агентивне глаголе визуелне перцепције (Марковић 2011: 56), а у наставку биће представљени аргументни модели прво једне, а затим и друге групе наведених глагола.

Приликом издвајања реченичних образаца, ослањаћемо се на постулате теорије валентности. Теорија валентности носи епитет вербоцентричног⁵ лингвистичког правца и као један од својих циљева прокламује формулисање свих могућих реченичних модела у једном језику, што подразумева њихово свођење на конкретне типове који се дају бројчано изразити. Реченични модел конституише глагол у предикатској функцији који се сматра носиоцем валентности (Алановић 2010: 125–126). Валенцијски потенцијал глагола у предикату у великој мери условљава структуру просте реченице, што значи да валентност као семантичко-синтаксичка категорија глагола подразумева његову способност да за себе везује друге реченичне конституенте (пре свега именске речи и изразе) и тесно је повезана са лексичко-семантичким и прагматичким својствима глаголске речи (Ружић 2005: 517–518). Поменута функционално-семантичка спојивост зависи и од реченичног модела, односно од тога да ли се ради о персоналној или имперсоналној, тј. активној или пасивној реченичној структури (Алановић 2011: 156). Поред глагола у предикатској функцији, који се сматра централним реченичним конституентом, у структуру модела улазе све његове могуће или реализоване допуне и додаци (Алановић 2010: 126).

3. Реченични модели експеријенталних глагола визуелне перцепције

Експеријентални глаголи означавају успешно реализовано опажање, њима се исказује да је субјекат опажања окончао пријем стимулуса и њихову обраду и на основу тога дошао до интерпретације опаженога као „нечега”. Стога се експеријентални глаголи могу посматрати као резултативни (Марковић 2011: 56).

У грађи су потврђена четири модела које које конституишу експеријентални глаголи визуелне перцепције: (1) [NOMgs, експеријент] + V + AKUZobj. перцепције, obj. који може бити прошириван факултативним адвербијалима; (2) [NOMgs, експеријент] + V + AKUZobj. перцепције, obj. + (ADVJinstr); (3) [NOMgs, obj. перцепције] + Vse-pasiv и (4) [NOMgs, експеријент] + V + CLcompl⁶.

3.1. [NOMgs, експеријент] + V + AKUZobj. перцепције, obj.

Овај реченични модел садржи поред факултативно остварљивог субјекатског⁷ аргумента у семантичкој улози перципијента и аргумент у семантичкој улози објекта, и то објекта опажања исказаног слободним акузативом. Као карактеристична може се истаћи изражена видска опозиција у смислу свршености радње и неутрализација компоненте циљне усмерености визуелне перцепције (Ристић 2011: 34).

⁵ Вербоцентризам је један од основних постулата теорије валентности, чијим се зачетником сматра француски структуралиста Л. Тенијер. Поставивши глагол у средиште своје синтаксе, представници немачких синтаксичких школа, међу којима се нарочито истичу У. Енгел и Г. Хелбиг, даље развијају теорију зависности, тзв. депенденцијалну граматику (Петровић 1992: 116–117). У српској лингвистици највећи допринос овом приступу дала је П. Мразовић, која је начинила преглед развоја теорије (1979) и у коауторству са З. Вукадиновић применила је у *Gramatici srpskohrvatskog jezika za strance* (1990).

⁶ У раду су коришћене следеће скраћенице и симболи: NOM–номинатив, AKUZ–акузатив, gs – граматички субјекат, obj–објекат, ADVJinstr – адвербијал средства, ADVJnačin – начински адвербијал, ADVJtemp – временски адвербијал, ADVJspac – просторни адвербијал, CL–клауза, Clcompl – допунска клауза, PP – предлошко-падежна конструкција, V–глагол.

⁷ Субјекат је у српском и сличним језицима идентификован флексемски у оквиру личног глаголског облика, те именски израз који с њим стоји у конгруенцији представља његов својеврсни експликатер, што отвара пут његовој испуствљивости, посебно ако је реч о личној заменици изван реченичног фокуса (Алановић 2012: 155).

(1) Видим крупну и младу руку, женску...

(2) Штошта ниси видела, мама.

Реченични модел са глаголом *угледати* формално у потпуности одговара датом реченичном моделу, међутим, он се појављује у реченицама којима се реферише о тренутном опажању неког ентитета и о тренутности остварења перцептивног доживљаја (Марковић 2011: 71). Код овог глагола црта пунктуалности посебно је изражена, за разлику од глагола *видети* (Марковић 2011: 74).

(3) А онда сам угледала Павла Зеца.

(4) Чим сам угледала лице Кристе Ђорђевић...

(5) [...] уопште је не виђају.

У последњем примеру јавља се глагол *виђати*. Ситуација исказана овим глаголом састоји се, наиме, од више примерака ситуације исказане глаголом *видети*; *виђати* значи више пута видети (Марковић 2011: 69). Међутим, с обзиром на то да у примеру (5) објекатска допуна означава особу, овај глагол добија социјативно значење једнако значењу глагола *сретати* (*се*) и зато његов десни аргумент не наступа више у семантичкој улози објекта перцепције, него у улози социјативног објекта, а глагол реферише о ситуацији понављањем остваривања социјалног контакта, са перцептивним актом виђења као једним од својих саставних елемената (Марковић 2011: 70).

3.1.1. [NOMGs, eksperijent] + V + AKUZobj. перцепције, obj. + (ADVJspac/način/temp)

Основни модел може се проширити факултативним адвербијалним детерминаторима који дају податак о некој околности вршења радње коју именује перцептивни глагол – у примеру (6) о месту, у (7) примеру о начину, док је у примерима (8) и (9) присутно и начинско и просторно, односно и временско и просторно ситуирање радње, а у последњем примеру и просторно и временско и начинско.

(6) [међу врховима још зеленог дрвећа] које сам *видела* из свог кревета.

(7) [...] него их и *угледао*, јасно.

(8) Видим је изванредно јасно, на чипндејл-канабету...

(9) Кад сам га, не тако давно, пре неку годину *видела* у Гугенхајмовом музеју у Њујорку...

(10) [...] зато тако јасно *угледала*, излазећи из бивше радне собе бившег професора Душана Павловића, тог замућеног дана касног новембра 1944. године, оног уморног Саву...

Глагол *назрети* спецификује се присуством семантичког обележја којим се истиче умањен квалитет реализованог визуелног опажања, а које као последицу има отежану видљивост објекта перцепције (Марковић 2011: 81). Да је објекат перцепције нејасно видљив, често се указује употребом адвербијалних конструкција, што подврђују и примери из грађе:

(11) Одједном сам, између његовог шала и своје руке *назрела* покрете...

(12) Онда сам то полако *назирала...*

(13) У целој тој гунгули нисам могла да *назрем* његову прилику.

3.1.2. [NOMGs, eksperijent] + V + AKUZobj. перцепције, obj. + (ADVJinstr)

У овом реченичном моделу да се издвојити осим аргумената перципијента и објекта опажања и аргумент са семантичком улогом органа опажања. Како је раније наглашено, овај аргумент најчешће је инкорпориран у предикат чиме се блокира његово појављивање у површинској структури, а да би био експлициран уз њега се мора појавити неки детерминатор.

Семантичка улога органа опажања може се сврстати у ширу семантичку категорију инструмента (Алановић 2006: 220).⁸

(14) Угледала бих га неким унутрашњим оком...

(15) [...] шта је све видела својим очима.

У (15) примеру заменица *свој* у именичкој се конструкцији појављује сама, без неког другог детерминатора, те је и семантички садржај конструкције испражњен (Марковић 2012: 77); када нешто видимо, свакако то чинимо очима које су наше и због тога је цела конструкција логички гледано неинформативна. Међутим, други аутори (Павловић–Тодоровић 2018) истражујући основне структурно-семантичке и прагматичке одлике овог семантички редувантног израза утврђују му следеће прагматичке функције: (а) интензификација и истицање очигледног; (б) истицање да докази о реченом долазе „из прве руке”; (в) убеђивање саговорника у истинитост израза; (г) у случајевима са негацијом дистанцирање од изговореног.

3.2. [NOMgs, obj. перцепције] + Vse-pasiv

Као модел извесног стања ствари саопштеног неким природним језиком – опажање у свом прототипском виду имплицира постојање субјекта опажања (перципијента) и опажаног објекта. У многим се језицима овај модел може концептуализовати на два начина (Марковић 2011: 49). У једном случају фокус је на субјекту опажања и активирању одређеног опажаног модалитета, што се исказује реченицама у којима је субјекат опажања уједно и граматички субјекат. У другом случају фокус се помера на дејство опажаног објекта у виду специфичног чулног стимулуса и то налази свој одраз у посебној структури предикације: позицију синтаксичког субјекта тада заузима опажани објекат, а субјекат опажања бива изостављен. Таква структура предикације остварује се употребом перцептивног глагола у рефлексивном пасиву (Марковић 2011: 49).

(16) [...] назирало се нешто густо.

(17) Видела се само та глава...

(18) Горњи део тела се назирао...

3.3. [NOMgs, експеријент] + V + CLcompl

Варијантну двоаргументну реченичну структуру региструјемо у случајевима замене номиналног објекта реченичним, тј. у ситуацији када се глагол из испитиване семантичке класе понаша као сентенцијално-прелазни. Зависне реченице у функцији објекатске допуне глагола визуелне перцепције уводе се везницима *да* и *како* (Ружић 2006: 203). Употреба ових везника семантички је издиференцирана. У реченицама уведеним везником *да* реферише се о одређеном стању ствари које посредством чула долази до свести перципијента као информација, док се у реченицама уведеним везником *како* опажана стварност приказује у својој непосредној конкретности (Марковић 2011: 207), тј. истиче се њен динамички ток.

Уз експеријенталне глаголе, о којима је у овом одељку реч, употребљава се првенствено везник *да*.

(19) [...] да не види да сам то покупила из собе.

(20) [...] па угледала да се појава пред огледалом изобличава.

⁸ Његова је позиција у овој категорији периферна јер по следећим својствима одступа од прототипских представника категорије инструмента: за очи (и друге делове организма) не можемо рећи да поседују обележје [живо -], а осим тога, нису јасно одељени од ентитета који управља радњом, што је опет одлика прототипског инструмента.

3.3.1. [NOMgs, eksperijent] + V + AKUZobj, obj. percepcije, proleptički obj. + CL

Специфичност овог модела огледа се у томе што управни глагол истовремено за себе веже и номинални објекат и објекатску клаузу. Номинални је објекат кореферентан са субјектом објекатске клаузе, што омогућава да субјекат објекатске клаузе буде испуштен. Овај се синтаксички поступак назива пролепсом (Алановић 2018: 192). Пролептички објекат назива се и агентивним јер означава појам који остварује двоструку улогу у ситуацији: он је прво објекат перцепције, а затим и агенс радње зависне, објекатске клаузе (Алановић 2018: 192).

Иако екстраполација субјекта допунске клаузе није обавезан граматички поступак, она указује на постојање перцептивног фокуса, што обезбеђује да се перцепција усмери на предметни објекат у тренутку вршења какве радње, тј. у тренутку ангажовања у каквој радњи или укључености у какав процес. Зато предикат допунске клаузе најчешће има облик имперфективног презента (Алановић 2018: 192).

Владислава Ружић (Ружић 2006) говорећи о реченичним структурама са глаголом визуелне перцепције, објектом и са допунском клаузом, закључује да је у њима у први план постављен предметни појам, а то што се са њим догађа у тренутку док обавља улогу објекта предикатске радње остаје сведено на пратеће ситуационе оквире који својим постојањем управо и детерминишу остварење те улоге. Ауторка, такође, запажа двоструку функцију зависне клаузе – она се односи на два реченична конституента – на предикат и на објекат и то тако што први допуњује, а други детерминише. Другим речима, она може истовремено да допуњује садржај глагола визуелне перцепције, али и да одређује именску реч у функцији номиналног објекта перцептивног глагола.

Томе се могу придодати проматрања Милоша Ковачевића који објашњава да присуство пролептичког објекта⁹ у структури основне реченице унеколико мења функционално-семантичку вредност зависне реченице. Наиме, уз управну реченицу са пролептичким објектом зависна реченица осим што је упућена на глагол у предикату па је објекатска, она је упућена и на именицу или заменицу у пролептичком објекту па је атрибутска. Дакле, она је изрично-адјективна (Ковачевић 1998: 174). Закључићемо да су ове реченице именско-одредбене јер именују радњу која се уводи преко објекта перцепције што показује и могућност њихове евентуалне замене атрибутском односном клаузом (Алановић 2018: 192), нпр. *када сам угледала Вас који је радите* [← (21) *Када сам Вас угледала како је радите*].

Мада се овај тип објекатске клаузе може увести и везником *да*, везник *како* је уобичајенији будући да се њиме радња допунске клаузе представља као доживљена и актуелна у моменту перцепције, те тако поље искључиве употребе поменутог везника (који је прототипски везник агентивних глагола визуелне перцепције) постаје шире и оно, према примерима из грађе, обухвата и експерименталне глаголе:

(21) *када сам Вас угледала како је радите...*

(22) *Видела сам их како испадају: безобличне, иситњене празнине.*

(23) *Када сам га видела како посеже ка вратима...*

⁹ Није наодмет поменути и мишљење опречно датом Ковачевићевом о тумачењу акузатива као пролептичког објекта испред реченица са везницима *где*, *како*, *да* које су ауторке В. Петровић и Љ. Суботић представиле у раније поменутом заједничком раду (2002). Потврду за своје тврдње изналазе на дијахроном плану јер је, наиме, у старом српском језику уз глаголе перцепције постојао обавезни акузатив у конструкцији са инфинитивом или партиципом, а поменуте клаузе су супституенти и континуанти тога инфинитива или партиципа, а не објекта који је био експлициран уз њих с обзиром на то да је транзитивност тих глагола њихово иманентно, категоријално обележје. Неексплицирање објекта испред ових реченица, како оне сматрају, условљено је његовом кореферентношћу са субјектом субординиране реченице, те уочена разлика између тих реченица са (не)експлицираним објектом глагола перцепције искључиво лежи у могућности другачије дистрибуције предмета опажања, што се испољава на њиховом комуникативно-стилистичком плану (Петровић–Суботић 2002: 58).

У овом моделу, уз експеријенталне глаголе везник *да* поприлично је редак, јер се његовом употребом укида динамизам и доживљеност радње. Наш корпус потврђује само један такав пример којим се денотира императивно значење:

(24) [...] да те нисам видела да си се насмејала!

4. Реченични модели агентивних глагола визуелне перцепције

Субјекат перцепције може перципирати неки објекат не само пасивно, него и активно, циљно усмеравајући перцепцију да би добио одређене информације о свету који га окружује. Другим речима, код агентивних глагола агентивни перципијент (краће: агенс) својом опжајном активношћу управља свесно и вољно. У корпусу су потврђена четири базична модела са агентивним глаголима визуелне перцепције: (1) [NOMgs, agens] + V + AKUZobj.percepције, obj; (2) [NOMgs, agens] + Vse; (3) [NOMgs, agens] + V + PP и (4) [NOMgs, agens] + V + CLcompl.

4.1. [NOMgs, agens] + V + AKUZobj. percepције, obj.

Дати реченични модел реализује се тако што у својој предикатско-аргуменатској структури укључује факултативно остварљиви субјекатски аргумент у семантичкој улози перципијента, тачније агенса и аргумент у семантичкој улози објекта, и то објекта опажања исказаног слободним акузативом.

(25) Док сам гледала ту руку...

(26) Гледала сам зидове...

4.1.1. [NOMgs, agens] + V + AKUZobj. percepције, obj. + (ADVJspac/temp/način)

Као и експеријентални глаголи визуелне перцепције, и агентивни ће глаголи успешно проширивати свој базични реченични модел различитим адвербијалним додацима:

(27) Увече сам кроз прозор, из кревета, гледала ту бежанијску косину...

(28) [...] и гледали смо згрануто те филмске журнале.

(29) [у рукама наше ружопрсте Зоре] коју нетремице посматрам...

Глаголска лексема *посматрати* одликује се присуством додатне значењске компоненте којом се истиче повишен степен перципијентове пажње¹⁰. Перцептивна радња исказана овим глаголима одвија се уз наглашену перципијентову алертност и усмереност на објекат перцепције. Та радња често је основа за даљу когнитивну обраду чији је циљ извођење одређених закључака о ентитету који се перципира (Марковић 2011: 160). Наведена својства перцептивне радње исказане глаголом *посматрати* у реченици се често експлицирају или се на њих упућује употребом различитих адвербијала, што потврђује и горенаведени пример из грађе.

(30) [уз скулптуру *Отворени облик* Лидије Мишић] коју сам малочас разгледала...

(31) *Разгледаћу је* пажљивије други пут, можда сутра.

И глагол *разгледати* карактерише значењска компонента усредсређеног остваривања визуелне радње. Визуелна радња исказана глаголом *разгледати* може бити усмерена на

¹⁰ Ова значењска компонента назначена је у лексикографској дефиницији глагола *посматрати* коју налазимо у РСЈ 2007 ('пажљиво гледати у некога или нешто').

појединачни ентитет који перципијент обухвата погледом или погледом прелази преко њега обрађујући пажњу на различите његове детаље (Марковић 2011: 170). У зависности од димензија ентитета и његове конфигурације перципијент приликом остварења визуелне радње може бити статичан или се кретати око ентитета како би га пажљиво погледао са више страна и из различитих углова, нпр. ако је у питању нека статуа, као што је то случај у (30) примеру.

4.2. [NOMgs, agens] + Vse

У датом реченичном моделу, у примерима (32) и (33) глагол *погледати* остварује се као једноаргументни, њиме је исказана реципрочна визуелна радња, тј. код њега је нарочито наглашена комуникативна компонента. Насупрот томе, у примерима (34) и (35) јавља се узајамно повратни глагол *згледати се* којим се првенствено и исказује комуникативно значење визуелне радње. Као леви аргумент у овом моделу истиче се плуралски субјекат, граматички или семантички.

(32) Та жена и ја смо се погледале.

(33) *Погледале смо се...*

(34) Кућепазитељ и наша Зора се најпре згледају...

(35) Људи се згледају.

4.3. [NOMgs, agens] + V + PP

На нивоу предикатско-аргументатске структуре дати реченични модел карактерише обавезно присуство десног аргумента у улози разних типова спацијалног детерминатора. У реченици се спацијални детерминатори исказују различитим предлошким адвербијалима, од којих су у грађи потврђени:

4.3.1. [NOMgs, agens] + V + ADVJspac [u+AKUZ]

Акузативом са предлогом у потенцира се управљеност чула вида, тј. значење које се дефинише као *посматрати*. Ту се поглед, у метафоричком смислу, понаша као било који други објекат локализације у простору, при чему се локализује крајња фаза његовог простирања (Арсенијевић 2002: 349). Овом се предлошко-падежном конструкцијом изражавају два типа спацијалног детерминатора – спацијални детерминатор типа *крајње тачке* и (ређе) спацијални детерминатор типа *перципираног простора*. Исказима са спацијалним детерминатором првог типа (примери 36–38) реферише се о перцептивној радњи при којој се перципијентов поглед задржава на спољашности локализатора (израженог номиналном фразом у оквиру предлошко-падежне конструкције), док се исказима са спацијалним детерминатором другог типа реферише о простору у оквиру којег се простира или на који је усмерен перципијентов поглед (Марковић 2011: 114). Перципирани простор често се налази унутар неког садржатеља. Прототипски представник садржатеља јесте ентитет у облику кутије или посуде са отвором на једној страни, што се у грађи потврђује у примеру (39). Као садржатељи концептуализују се и ентитети који нису јасно омеђени (*тама, ноћ, магла, небо*), а у корпусу то је пример (40):

(36) Мој муж није гледао у њих...

(37) [...] а онда гледају право у мајора.

(38) [...] гледао је мало у страну.

(39) [...] и гледала у шољу пуну беле кафе.

(40) док гледам у поподневни тренутак испчупан из недеље.

Глаголе *буљити*, *пиљити*, *зурити* који се јављају у овом моделу повезује семантичка компонента којом се визуелна радња спецификује истицањем перципијентове фацијалне експресије и/или истицањем управљености његовог погледа (Марковић 2011: 198–204). У значењском склопу глагола *буљити* присутна је компонента којом се истиче већи степен отворености очних капака од уобичајеног (Марковић 2011: 198–04).

(41) *Буљила сам у доцртану фотографију...*

(42) Она је *буљила у мене...*

Глаголом *пиљити* обично се истиче перципијентова ментална ангажованост. Перципијентов је поглед фиксиран за неки ентитет зато што овај побуђује перципијентово интересовање и заокупља његову пажњу (Марковић 2011: 198–204).

(43) *Пиљило је у мене...*

(44) [...] а моје другарице *пиље у тебе*.

Глаголом *зурити* исказује се перцептивна радња при чијем је остварењу перципијентов поглед непомичан, фиксиран за једну тачку перцептивног поља (Марковић 2011: 200).

(45) [...] и *зурила у своје лице*.

(46) [...] ако сам ја *зурила у њу*.

Реченични модел [NOMgs, agens] + V + ADVJspac [u+AKUZ], где је локализатор *крајња тачка* до које се простира перципијентов поглед, блиског је значења са реченичним моделом [NOMgs, agens] + V + AKUZobj. персерције, obj. (који, како смо видели, има објекатску допуну у слободном акузативу). Основна значењска разлика међу њима огледа се у томе што се предлошки акузатив не може односити на неко догађање (не можемо нпр. рећи *Гледао је у фудбалску утакмицу*, већ само *Гледао је фудбалску утакмицу*). На другој страни, предлошким се акузативом реферише о усмерености перципијентовог погледа, у први план се ставља управљеност перципијентових очију на неки ентитет (или групу ентитета) у простору (Марковић 2011: 114).

4.3.2. [NOMgs, agens] + V + ADVJspac [na+AKUZ]

Овом се предлошко-падежном конструкцијом исказује спацијални детерминатор типа *крајње тачке* који обично означава перцептивну радњу при чијој је реализацији перципијентов поглед на локализатор усмерен од горе.

(47) [...] и *погледала на пресавијене новине*.

(48) [са те лође] што *гледа на раскрсницу Доситејеве и Господар Јевремове улице*.

Иако је у (48) случају потврђен формално идентичан реченични модел као и у претходно наведеним примерима, у њему је пак остварено метафорично значење глагола *гледати* са смислом глагола положаја у простору – *бити окренут према нечему* (Ристић 2011: 36).

Други аутори, бавећи се досад наведеним акузативним предлошким конструкцијама, одлучују се за унеколико другачије термилошко одређење ове појаве. Тако Нада Арсенијевић констатује да је предлошки акузатив који допуњује глаголе визуелне перцепције објекатска допуна и представља компоненту предметног садржаја који егзистира ван дате ситуације и независно од њеног носиоца, али се у односу на њих понаша као обавезни учесник у реализацији радње. Акузативне конструкције употпуњују или проширују, тј. прецизирају значење глагола који им

отварају место (Арсенијевић 2002: 334). Учешће акузатива у нијансирању значења огледа се у његовој реализацији без предлога и са предлозима у и на¹¹ (Арсенијевић 2002: 349).

4.3.3. [NOMgs, agens] + V + ADVJspac [kroz+AKUZ]

Овом се предлошко-падежном конструкцијом исказује *транзитив* чији локализатор представља ентитет којег просеца перцепијентов поглед.

(49) [...] и само је гледао кроз затворен прозор.

(50) Гледала је кроз мене.

4.4. [NOMgs, agens] + V + CLcompl

Како је раније већ наглашено, у српском језику зависне реченице у функцији објекатске допуне перцептивних глагола уводе се везницима *да* и *како*. Агентови глаголи визуелне перцепције добијају реченичну допуну са везником *како*, а не и са везником *да*.

(51) [...] да ће посматрати како простори земље, вода, и неба мешају своје духове над самим Ушћем.

(52) Гледала сам како одмиче.

4.4.1. [NOMgs, agens] + V + AKUZobj, obj. перцепције, proleptički објекат + CL

(53) [...] док сам га гледала како силази низ Доситејеву улицу...

(54) [...] да је посматрао како се зауставља на станици Теразије, пред хотелом Москва.

5. Закључак

Прегледом реченичних модела које глаголи визуелне перцепције као носиоци валентности конституишу у грађи је проверена и потврђена потреба повезивања концепата синтаксичке, семантичке и прагматичке валентности која је израз комуникативне неопходности појединих реченичних конституената. Изучавање синтаксичке и семантичке валентности класе глагола визуелне перцепције спроведено у раду показало је да ови глаголи најчешће реализују двоаргументну реченичну структуру са регуларним синтаксичким распоредом улога субјекта и објекта перцепције ([NOMgs, agens/eksperiјent] + V + AKUZobj, obj. перцепције) што се и очекивало јер је такав модел заснован управо на прототипској ситуацији визуелне перцепције. Проверено је на овој класи глагола и дејство варијације, једног од најважнијих валенцијских принципа у чијем је домену између осталог смена номиналног објекта реченичним. То је у нашем случају резултирало конституисањем модела у којем се глаголска лексема понаша као сенценцијално-прелазна: [NOMgs, agens] + V + CLcompl. Значајно је поменути и најкомплекснији модел потврђен у корпусу, а то је образац који конституишу и зависна клауза и објекат унутар ње: [NOMgs, eksperiјent/agens] + V + AKUZobj, obj. перцепције, proleptički obj. + CL.

Ређи су, али вредни помињања и реченични обрасци у којима се ови глаголи реализују као једновалентни. То се на синтаксичком плану остварује променом реченичне дијатезе, укидањем улоге субјекта перцепције и експонирањем улоге објекта перцепције на месту левог, субјекатског аргумента (*Горњи део тела се називао*)¹². Једноаргументни модел потврђен је у корпусу и када се глаголом денотира комуникативна реципрочна визуелна радња (*Та жена и ја смо се погледале*).¹³

¹¹ О томе в. 4.3.1.

¹² Више о томе в. у одељку 3.2.

¹³ Више о томе в. у одељку 4.2.

Очекивано на основу резултата спроведене анализе дошли смо до закључка да је описивање валентних карактеристика у оквиру једне лексичко-семантичке групе, у овом случају глагола визуелне перцепције, показало да глаголске лексеме у том смислу испољавају иста или слична својства. Наиме, глаголи ове лексичко-семантичке групе претежно формирају двоаргументне валентне моделе (82,9%), што значи да захтевају субјекатску и објекатску допуну, док су валентни модели са једним (субјекатским) аргументом знатно ређи (17,1%).

Због чињенице да стварни живот речи, па тако и глагола почиње тек у контексту, тј. у њеном удруживању са другим речима оваква и слична истраживања доприносе јаснијем поимању међуусловљености лексичке семантике речи, њихових морфосинтаксичких обележја и контекстуалних реализација.

Поред тога, она несумњиво имају и своју методичко-дидактичку вредност јер се могу употребљавати у настави српског језика као другог или страног. С обзиром на то да, када су у питању глаголске лексеме, у нашим дескриптивним речницима¹⁴ нема података о валентности глагола, нема довољно доследно и систематски презентованих граматичких информација или граматичких коментара тих примера, поготово не података о валенцијским вредностима глагола и о граматичким правилима удруживања глагола с падежним облицима именске речи (Петровачки 2008: 141) овакво прегледно, једноставно и прецизно формулисање реченичних модела од непроцењиве је практичне важности јер омогућује брзо и ефикасно усвајање српског језика као страног.

Извор

Велмар-Јанковић 2013: Велмар-Јанковић, Светлана, *Лагум*. Београд: Дерета, 2013.

Цитирана литература

- Алановић 2006: Алановић, Миливој, „Формулација и формализација семантичких улога”, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXXI, Нови Сад: Филозофски факултет, 2006, 207–224.
- Алановић 2010: Алановић, Миливој, „Основни валентни принципи у структурирању реченице”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LIII/1*, Нови Сад: Матица српска, 2010, 125–142.
- Алановић 2011: Алановић, Миливој, *Каузативност – манипулативност: од концепта ка форми*, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду.
- Алановић 2012: Алановић, Миливој, „Допуне и додаци – између обавезности и испутивости”, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXXVII, Нови Сад: Филозофски факултет, 2012, 145–162.
- Алановић 2018: Алановић, Миливој. „Реченице са допунском клаузом”, у: П. Пипер, М. Алановић, С. Павловић, И. Антонић, М. Николић, Д. Војводић, Љ. Поповић, С. Танасић, Б. Марић, *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ, 2018, 91–190.

¹⁴ У србистичкој лексикографији недостајући су специјални једнојезични и двојезични речници валентности глагола или валентности речи на шта је већ указала Љ. Петровачки (2008), а раније и Ј. Ђукановић (1991). Помак је направљен у скорије време публикавањем српско-немачког речника валентности глагола насталог у коауторству М. Ђорђевића и У. Енгела, као и публикавањем монографије *Глаголска рекција у савременом српском језику* у оквиру које се даје и граматички речник рекције 2.500 глагола (Јелић 2020).

- Арсенијевић 1992: Арсенијевић, Нада, „Прилог семантичко-синтаксичкој анализи основних глагола аудитивне перцепције”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. XXXV/2, Нови Сад: Матица српска, 1992, 185–190.
- Арсенијевић 2002: Арсенијевић, Нада, *Акузативне синтагме с предлозима у савременом српском језику*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, 2002.
- Гжесјак 1983: Grzesiak, Romuald, *Semantyka i składnia czasowników percepcji zmysłowej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej akademii nauk.
- Гортан-Премк 1997: Гортан-Премк, Даринка, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Институт за српскохрватски језик језик САНУ, 1997.
- Грицкат 2004: Грицкат, Ирена, *Студије из историје српскохрватског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- Грковић-Мејџор 2008: Грковић-Мејџор, Јасмина, „О глаголима визуалне перцепције у старословенском и грчком”, *Европске идеје, античка цивилизација и српска култура*. Београд: Друштво за античке студије/Службени гласник, 2008, 60–71.
- Грковић-Мејџор 2011: Grković-Mejdžor, Jasmina, „Semantika glagola čulne percepcije u staroslovenskom jeziku”. *Slavistična revija* 59/1, Ljubljana: Slavistično društvo, 2011, 11–20.
- Ђорђевић-Енгел 2013: Đorđević, Miloje, Ulrich Engel, *Srpsko-nemački rečnik valentnosti glagola = Wörterbuch zur Verbvalenz Serbisch – Deutsch*. Minhen: O. Sagner.
- Ђукановић 1991: Ђукановић, Јован, „Примена модела валентности у српскохрватској лексикографији”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, XX/2, Београд: Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 1991, 191–199.
- Золотова 1973: Золотова, Г. А., *Очерк функционального синтаксиса русского языка*, Москва: Наука.
- Ивић 1997: Ивић, Милка, *О Вуковом и вуковском језику*. Београд: Чигоја штампа, 1997.
- Јанић–Стаменковић 2022: Јанић, Александра, Душан Стаменковић, „Контрастирање хипонима”, *Енглеско-српска контрастивна лексикологија*, Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 2022, 63–75.
<https://izdanja.filfak.ni.ac.rs/udzbenici/2022/download/4007_e05b022182546c029d2f8b9c36c10920> 13.10.2022.
- Јелић 2020: Јелић, Маријан, *Глаголска реакција у савременом српском језику*, Сомбор: Педагошки факултет, 2020.
- Ковачевић 1998: Ковачевић, Милош, *Синтакса сложене реченице у српском језику*, Београд: Друштво „Рашка школа”, 1998.
- Марковић 2011: Марковић, Жељко. *Семантика и синтакса глагола визуелне перцепције у српском и словеначком језику*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, 2011.
- Марковић 2012: Марковић, Жељко, „Аргументи глагола визуелне перцепције”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LV/2, Нови Сад: Матица српска, 2012, 71–85.
- Мразовић 1979: Mrazović, Pavica, „Razvoj teorije gramatike zavisnosti”, *Gramatička teorija kontrastivne studije i nastava stranih jezika*, Novi Sad: Filozofski fakultet – Institut za strane jezike i književnosti, 1979, 5–22.
- Мразовић–Вукадиновић 2009: Mrazović, Pavica, Zora Vukadinović, *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Павловић–Тодоровић 2018: Павловић, Јелена, Милан Тодоровић, „Семантика и прагматика израза видети својим очима у историји српског језика”
<https://lib.uniplovdiv.net/bitstream/handle/123456789/821/NTF_2018_56_1_A_208_21_9.pdf?sequence=1&isAllowed=y> 10.5.2022.
- Петровачки 2008: Петровачки, Љиљана, *Лингвистичке свеске 7: Методичка истраживања у настави српског језика и књижевности*, Нови Сад: Филозофски факултет.

- Петровић 1991: Петровић, Владислава, „О негацији уз неке перцептивне српскохрватске глаголе”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXIV/2, Нови Сад: Матица српска, 1991, 83–87.
- Петровић 1992: Петровић, Владислава, „Прилог класификацији допунских конструкција у српскохрватском језику”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXV/2: Нови Сад: Матица српска, 1992, 115–132.
- Петровић 1992а: Петровић, Владислава, „Глагол гледати као синтаксичка и семантичка јединица”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXXV/2, Нови Сад: Матица српска, 1992, 53–59.
- Петровић 1994: Петровић, Владислава, „О двофункционалним реченицама уз објекат глагола перцепције”, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXIII, Нови Сад: Филозофски факултет, 1994, 53–59.
- Петровић–Суботић 2002: Петровић, Владислава, Љиљана Суботић, „Атрибуција објекта уз глаголе перцепције (дијахроно-синхрони план)”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 30/1, Београд: Филолошки факултет: Међународни славистички центар, 2002, 53–59.
- Ристић 2011: Ристић, Стана, „Глаголи визуелне перцепције у српском језику”, *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са V међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2011, 33–41.
- Ружић 2005: Ружић, Владислава, „Проста реченица као синтаксичка целина”, у: П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић, Б. Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: проста реченица*. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Матица српска, 2005, 477–568.
- Ружић 2006: Ружић, Владислава, „Допунске реченице у савременом српском језику (II)”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLIX/2, Нови Сад: Матица српска: 2006, 103–267.
- Халупка-Решетар 2011: Халупка-Решетар, Сабина, *Реченични фокус у енглеском и српском језику*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Шепинг 1982: Schepping, Marie-Theres, *Kontrastive semantische Analyse von Verben des Visuellen im Französischen und Deutschen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Речници

РСЈ 2007: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.

Aleksandra S. Šekerović

SENTENCE PATTERNS WITH VERBS OF VISUAL PERCEPTION

Summary

The paper presents review of sentence patterns that constitute verbs of visual perception in the Serbian language. The sentence pattern constitutes a verb in the predicate function, which is considered to be the bearer of valency. Besides verb, the structure of the pattern includes all its possible or realized complements and adjuncts. The aim of this paper is to determine in which sentence patterns verbs of visual perception appear within the boundaries of a simple sentence, then describe the given patterns based on the criteria of formal specificity and semantic necessity of sentence elements, without neglecting the communicative focus of the statement. Based on the results of the analysis, which was performed from simpler to more complex sentence structures depending on the number of arguments gathered by the verb, we can conclude that verbs of visual perception mostly form three-part predicate structures, ie that these verbs require two arguments (subject and object).

Key words: *Serbian language, valency, sentence pattern, verbs of visual perception.*